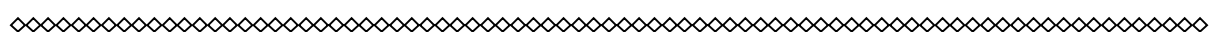

УДК 351:316.42(477)

DOI: 10.34132/pard2022.17.07

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Плотка Л. В., здобувач, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна.

У статті здійснено теоретичне дослідження принципів формування пріоритетів державної політики у соціальній сфері у контексті соціально-економічного розвитку сучасної України та надано практичні пропозиції щодо їх ефективного застосування з урахуванням концепції корпоративної соціальної відповідальності. Виокремлено чотири головні пріоритети державної політики у соціальній сфері: 1) забезпечення людині від народження до старості комфортних умов життя та розвитку; 2) створення умов для функціонування сім'ї як первинного осередку суспільства; 3) забезпечення економічної безпеки, надійний захист конституційних прав та свобод громадян; 4) забезпечення ефективної захищеності населення: підвищення якості соціального захисту населення, охорона здоров'я, культури, забезпечення житлом, покращення демографічної ситуації. Визначено такі головні пріоритети вітчизняної державної політики у соціальній сфері як: вирішення економічних, продовольчих та демографічних проблем; відновлення соціальної інфраструктури; підвищення рівня матеріальної забезпеченості населення; підвищення рівня задоволення соціальних потреб населення; підвищення рівня морального стану, здоров'я (зокрема і психологічного, особливо серед дітей) та безпеки умов життя населення; вирішення соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб та вимушених переселенців. Наведено типологію пріоритетів соціально-економічного розвитку за такими шістьма основними ознаками: 1) за об'єктом впливу; 2) за суб'єктом

впливу; 3) за періодом впливу; 4) за територією поширення; 5) за рівнем законодавчого забезпечення; б) за рівнем гласності. Надано комплексне бачення інтерпретації принципів державної політики у соціальній сфері у вигляді триблокового зображення основних принципів державної політики у соціальній сфері: I Блок – загальносистемні принципи; II Блок – принципи формування регіональних пріоритетів соціального розвитку; III Блок – Принципи формування регіональних стратегічних пріоритетів соціального розвитку. Запропоновано при органах публічної влади створення громадських рад із розвитку територій. З метою розвитку нефінансової звітності та аудиту корпоративної відповідальності запропоновано створення служби з аудиту корпоративної відповідальності та верифікації нефінансових звітів при громадській раді із розвитку територій.

Ключові слова: державна політика у соціальній сфері, концепція корпоративної соціальної відповідальності, принципи державної політики у соціальній сфері, пріоритети державної політики у соціальній сфері, стратегічні соціальні пріоритети.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний підхід до оцінки суспільного розвитку базується на комплексному сприйнятті таких її головних елементів, як економіка і соціальна сфера. Це багатоаспектний процес, який традиційно розглядається з погляду сукупності різних соціальних та економічних цілей. Навіть якщо йдеться лише про економічний розвиток, він зазвичай аналізується спільно з розвитком соціальним. Соціально-економічний розвиток включає такі аспекти, як: зростання виробництва та доходів; зміни в інституційній, соціальній та адміністративній структурах суспільства; зміни у суспільній свідомості; зміни у традиціях та звичках. Соціально-економічний розвиток в основному сенсі – це комплексний процес підвищення рівня життя населення: це збільшення кількості та якості громадських та приватних благ (товарів, робіт, послуг), що надаються населенню, зокрема і отриманих при взаємовигідному

обміні з іншими територіями; це можливість збільшення кількості та якості благ, що надаються конкретною територією для цілей більш високих рівнів територіальної організації влади (на безоплатній основі). Соціально-економічний розвиток являє собою розширене відтворення, поступові структурні та якісні зміни в економіці, виробничих силах, чинниках зростання та розвитку науки, освіти, культури, якості та рівня життя суспільства, людського капіталу. Для нього характерне відтворення суспільних систем та прогресивна спрямованість. Соціально-економічний розвиток складається із розвитку суспільних відносин, саме тому має різний вид свого становлення. Отже, даний вид розвитку виступає запорукою вдалої реалізації державної політики в економічній і соціальній сферах.

Державна політика у соціальній сфері – одна з найбільш дискусійних і суперечливих тем у сучасних соціально-економічних дослідженнях не лише в Україні, а й закордоном. Її складність і суперечливість пояснюється не тільки особливостями економічного та політичного розвитку різних країн, а й тим соціоінституційним контекстом, у межах якого цей розвиток здійснюється. Ефективне управління соціальними процесами, визначення пріоритетів державної політики у соціальній сфері та обґрунтоване застосування принципів їх формування стають найбільш актуальними завданнями соціально-економічного розвитку будь-якої держави, зокрема і України, яка прагне зайняти гідне місце серед сучасних соціальних держав світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теоретико-практичного вирішення проблематики дієвого використання принципів формування пріоритетів державної політики у соціальній сфері долучалася низка дослідників із різних галузей наукових знань: соціології, економіки, юриспруденції, державного управління тощо. Дане дослідження ґрунтується на науковому доробку таких дослідників як: К. Басангова, Б. Батаєва, Н. Бондар, Є. Войшвілло, М. Дегтярьов, К. Доренко, В. Жуков, А. Ключев, О. Кутафін, Г. Лазарева, Н. Матузов, І. Пакуліна, О. Шевченка, Т. Шелудякова. Віддаючи належне зазначеним автором, питання принципів формування пріоритетів державної політики у соціальній сфері у

контексті соціально-економічного розвитку сучасної України, глобалізації та збройної агресії російської федерації проти України потребує нового наукового вектору свого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне дослідження принципів формування пріоритетів державної політики у соціальній сфері у контексті соціально-економічного розвитку сучасної України та надання практичних пропозиції щодо їх ефективного застосування з урахуванням концепції корпоративної соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика у соціальній сфері – це система заходів, націлених на здійснення соціальних програм, підтримку доходів, рівня життя населення, забезпечення зайнятості, підтримку галузей соціальної сфери, запобігання соціальним конфліктам. Розрізняють: державну політику у соціальній сфері у галузі освіти, охорони здоров'я, зайнятості та соціально-трудова відносин; а також культурну, житлову, сімейну, пенсійну, жіночу, молодіжну тощо соціальну політику. За своїм внутрішнім змістом державна політика у соціальній сфері – це політика у сфері соціального розвитку та соціального забезпечення. Вона може розглядатися як система заходів, що проводяться суб'єктом господарювання (зазвичай державою), спрямованих на покращення якості та рівня життя певних соціальних груп, включаючи сферу вивчення історичних, економічних, політичних, соціоправових та соціологічних аспектів, а також експертизу причинно-наслідкових зв'язків у галузі соціальних питань. Традиційними галузями державної політики у соціальній сфері вважаються такі: освіта, охорона здоров'я, житло та соціальне страхування (включаючи пенсійне забезпечення та індивідуальні соціальні послуги) [11, с. 153-154]. Отже, у даному контексті під державною політикою у соціальній сфері ми розумітимемо діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнес-структур, спрямовану на підвищення рівня суспільного добробуту та всебічного розвитку особистості на основі ефективного та справедливого використання результатів економічного розвитку.

«Згладжувати» негативні чинники, забезпечувати «нормальний» розвиток для більшості громадян і покликана державна політика у соціальній сфері. Однак у тридцятирічний період незалежності України недефективна державна політика у соціальній сфері фактично не проводилася. Роль держави у цій сфері обмежувалася переважно декларативними, здебільшого повноцінно фінансово не забезпеченими зобов'язаннями [14]. Для вирішення даного питання необхідно звернути детальну увагу на соціальні пріоритети, тобто соціальні завдання, які визнаються суспільством на даному етапі його розвитку найбільш нагальними та терміновими, що вимагають першочергового рішення.

Багато у чому відставання соціальної сфери пов'язане саме з відсутністю чітко визначених пріоритетів її розвитку, що базуються на закономірностях розвитку соціальних відносин, недосконалістю методів отримання якісних об'єктивних та кількісних оцінок і відсутністю довгострокового планування показників як окремих видів діяльності, так і соціальної сфери в цілому. Процес ускладнюється невизначеністю зовнішнього та внутрішнього середовищ, впливом негативних тенденцій воєнно-політичного, законодавчо-правового, бюджетно-фінансового та іншого характеру [13].

О. Кутафін зазначає, що під час розробки соціальної допомоги в якості однієї з найважливіших постає проблема соціальних пріоритетів. Йдеться про вирішення низки таких соціально-економічних проблем, які на даний момент є для суспільства архісугтевими і невідкладними та гостро потребують швидкого і якісного розв'язання. На сучасному етапі вітчизняного державотворення проблема формування соціальних пріоритетів постає вкрай актуальною [10].

Саме визначення «пріоритет» розглядається у двох варіаціях. Пріоритет (від лат. *prior* – старший): 1) першість у чому-небудь; 2) переважне, провідне значення когось, чогось; перевага над ким-, чим-небудь [4]. У надширокому сенсі пріоритети державної політики у соціальній сфері – це засновані на конституційних і правових нормах напрями розвитку суспільства, які мають переважне значення

для держави, яка надає особливу підтримку суб'єктам соціальної політики. У вузькому визначенні – це черговість вирішення соціальних проблем.

У 20-х роках ХХІ ст. Україна і світ перебувають у новій соціально-економічній і військово-політичній реальності, обумовленої об'єктивними процесами глобалізації, диференціації, що посилюється, між державами за якістю життя, наявністю різноспрямованих тенденцій в економіці та соціальній сфері, наслідками коронавірусної інфекції COVID-19, збройною агресією російської федерації проти України тощо. В умовах, коли весь світ відчуває зростаючу дисгармонію усталеного укладу, коли традиційні захисні механізми не можуть протистояти новим соціальним викликам, а соціальні інститути, що сформувалися, не забезпечують необхідного ефекту, Україна перебуває у більш складній, ніж інші країни, ситуації, оскільки загальносвітові та військово-політичні деструктивні процеси накладаються на внутрішню невлаштованість та негативні прояви у вітчизняних соціальних і політичних відносинах. Об'єктивно справжня соціальна держава не може з'явитися на непідготовленому для цього ґрунті, вона органічно трансформується із держави правової, із процесами будівництва якої в Україні виникають складнощі із-за повномасштабного російського вторгнення [7].

Як відомо, пріоритети соціальної сфери виробляються на державному рівні та реалізуються у державній політиці у соціальній сфері. Але якісне визначення пріоритетів соціальної сфери можливе з урахуванням реального соціального становища населення та виявлення громадської думки щодо вирішення життєво важливих проблем, які не зводяться лише до елементарного задоволення потреб, а передбачають їх якісний рівень [9].

До традиційних і загальноприйнятих пріоритетів державної політики у соціальній сфері для більшості як соціальних держав світу, так і тих держав, які знаходяться на тематичному трансформаційному шляху до соціальної держави, відносимо такі:

– стабілізація демографічної ситуації: зниження смертності, збільшення тривалості життя населення;

- поліпшення здоров'я та соціально-психологічного стану населення, пропаганда здорового способу життя;
- постійне підвищення культурного та освітнього рівня населення;
- створення для громадян працездатного віку умов, що дозволяють їм за рахунок власних доходів забезпечувати більш високий рівень соціального споживання, включаючи комфортне житло, кращу якість послуг у сфері освіти та охорони здоров'я, гідний рівень життя у літньому віці;
- зростання реальних грошових доходів та якісне поліпшення умов життя населення;
- підвищення ролі молодого та старшого покоління у соціально-економічному розвитку країни;
- зростання ефективності програм соціального захисту населення, спрямованих на подолання бідності у країні та зростання фінансово-матеріального рівня громадян;
- забезпечення більшої доступності та підвищення якості соціальних послуг для населення;
- поліпшення житлових умов населення;
- підвищення ефективності, стійкості та надійності функціонування комунальних систем життєзабезпечення населення;
- зниження рівня злочинності та підвищення ступеня соціальної безпеки населення; покращення криміногенної обстановки та зростання ефективності роботи правоохоронних органів тощо [1].

Отже, головними пріоритетами державної політики у соціальній сфері вважаємо такі:

- забезпечення людині від народження до старості комфортних умов життя та розвитку;
- створення умов для функціонування сім'ї як первинного осередку суспільства;
- забезпечення економічної безпеки, надійний захист конституційних прав та свобод громадян;
- забезпечення ефективної захищеності населення: підвищення якості соціального захисту населення, охорона здоров'я, культури,

забезпечення житлом, покращення демографічної ситуації [11].

Не дивлячись на універсалізм вищезазначених пріоритетів державної політики у соціальній сфері, кожна країна визначає свої конкретні, лише їй необхідні для вирішення пріоритетні проблеми.

На сучасному етапі вітчизняного державотворення, у контексті соціально-економічного розвитку України пріоритетами державної політики у соціальній сфері вбачаються такі основні положення:

1. Вирішення економічних, продовольчих та демографічних проблем;

2. Відновлення соціальної інфраструктури;

3. Підвищення рівня матеріальної забезпеченості населення: забезпечення реальних доходів населення; скорочення рівня бідності та зниження соціальної нерівності; підвищення рівня забезпеченості населення упорядкованим житлом та якісними комунальними послугами; підвищення рівня продуктивної зайнятості населення та покращення умов праці;

4. Підвищення рівня задоволення соціальних потреб населення: повне забезпечення потреб у соціальному обслуговуванні; збереження та захист культурної спадщини; підвищення рівня задоволення потреб в інформації та освіті;

5. Підвищення рівня морального стану, здоров'я (зокрема і психологічного, особливо серед дітей) та безпеки умов життя населення: підвищення якості та доступності медичної допомоги та лікарського забезпечення; підвищення рівня особистої безпеки громадян та захищеності особистої власності; підвищення рівня екологічної безпеки;

6. Вирішення низки соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб та вимушених переселенців;

7. Повне дотримання соціальних прав громадян тощо.

Важливим елементом формування, а у подальшому і реалізації ефективної державної політики у соціальній сфері виступають процеси визначення стратегічних пріоритетів. У загальному визначенні стратегічні пріоритети включають підвищення якості життя громадян – головну мету соціальної держави.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства стратегічними напрямками реалізації пріоритетів соціальної сфери вважаємо такі:

– розробка та постійна кореляція державної політики у соціальній сфері з цілями та принципами економічного й військового реформування, а також з матеріально-технічним потенціалом суспільства, його фінансовими можливостями;

– визначення особливостей змісту соціальних змін та специфіки їх практичної реалізації в умовах перехідного українського суспільства та дії правового режиму воєнного стану;

– виявлення реального потенціалу соціальної адаптації різних верств та соціальних груп населення до нових соціально-економічних, військово-політичних, міграційних, демографічних, продовольчих та інфраструктурних реалій;

– аналіз основних напрямів модернізації соціальних інститутів та зміна соціальної структури суспільства в умовах проведених перетворень пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації;

– удосконалення механізмів системи соціального забезпечення, включаючи адресний соціальний захист населення;

– вироблення принципів формування регіональної політики у єдиному соціально-економічному, військово-політичному просторі та найефективніших методів соціальної захищеності населення з урахуванням місцевих особливостей;

– розробка конкретних напрямів активізації потенційних соціальних груп, готових до соціальних перетворень;

– здійснення інформаційної та соціально-психологічної підготовки населення до запланованих змін;

– експериментальна перевірка соціальних проєктів та нововведень на локальному рівні [9].

Варіація зазначених вище соціальних пріоритетів дає змогу навести типологію пріоритетів соціально-економічного розвитку за такими ознаками:

I. За об'єктом впливу:

– населення (окремі його категорії);

– економіка (окремі види економічної діяльності);

– територія (окремі категорії територій);

II. За суб'єктом впливу (органи управління, відповідальні за реалізацію пріоритетів):

– органи державної влади (зокрема окремі міністерства та відомства);

– органи місцевого самоврядування;

III. За періодом впливу:

– на рік (наприклад, у посланнях Президента);

– на середньостроковий період (наприклад, в основних напрямках діяльності Уряду України);

– на довгостроковий період;

IV. За територією поширення:

– макропріоритети (для країни загалом);

– регіональні пріоритети (для окремих регіонів та областей України);

– локальні пріоритети (для окремих міст, районів, територіальних громад);

V. За рівнем законодавчого забезпечення:

– законодавчо закріплені;

– законодавчо не закріплені;

VI. За рівнем гласності:

– оголошені;

– не оголошені (наприклад, пов'язані з воєнною діяльністю).

Отже, пріоритети сучасної державної політики у соціальній сфері у різних країнах світу та Україні диктуються викликами нового часу, такими, як збройна агресія, глобалізація та необхідність подолання наслідків світової пандемії, і як результат – економічної кризи, і в цілому мають спільний характер – вирішення економічних, продовольчих, демографічних, інфраструктурних, міграційних проблем; забезпечення максимально повної зайнятості; боротьба з бідністю та безробіттям; удосконалення системи освіти та охорони здоров'я тощо. Українській державі, у зв'язку із повномасштабним російським вторгненням на територію суверенної України, потрібно вжити значно серйозніші заходи, спрямовані, зокрема, на видозміну та майже повну модернізацію соціально-економічної сфери з урахуванням найкращого світового досвіду.

Базуватися соціальний розвиток сучасної України має: на зміні пріоритетів довоєнної соціальної політики, яка має мати мобілізаційний характер і спиратися на вітчизняний, закордонний та міжнародний досвід; на використанні більш різноманітних механізмів реалізації соціальної політики; на врахуванні активного взаємозв'язку соціальної сфери, військової ситуації та наявних економічних ресурсів; на розробленні окремих регіональних цільових програм за кожним із напрямів соціальної політики [1].

Формування та реалізація пріоритетів соціального розвитку ґрунтується на базисних положеннях, які полягають у принципах державного управління. Вони можуть бути ефективно використані у державній політиці у соціальній сфері за умови їхньої модифікації з урахуванням якісної специфіки соціально-економічних систем.

У теорії держави і права принципи – це основні, вихідні засади, положення, ідеї, що виражають сутність права як специфічного соціального регулятора. Вони є найбільш фундаментальними і узагальненими правилами поведінки, ніж юридичні норми, мають більшу стійкість і стабільність, фіксуючись переважно у конституціях чи найважливіших законах. До загальних ідей та принципів, що лежать в основі будь-якого громадянського суспільства, Н. Матузов відносить безумовне визнання та захист природних прав людини і громадянина та проведення ефективної державної політики у соціальній сфері, що забезпечує гідний рівень життя людей [12].

Н. Бондар до основних принципів державної політики у соціальній сфері відносить два положення: по-перше, захист найбільш уразливих верств населення, по-друге, сприяння економічній активізації різних верств населення [5]. На думку В. Жукова, принципами державної політики у соціальній сфері є: соціальна справедливість, егалітаризм, який розуміється як рівність соціальних можливостей, соціальне партнерство; соціальна рівновага; гармонізація соціальних протиріч; максимізація прожиткового рівня; вирівнювання доходів; активна реакція уряду на соціальні наслідки екстремальних ситуацій (стихійні лиха, збройні конфлікти, військова агресія тощо); дотримання законів; реагування на громадську думку [8].

Отже, принципи державної політики у соціальній сфері – це основні засади, що визначають напрям проведення заходів держави, у реалізації життєво важливих потреб кожної людини, а особливо вразливих верств населення, у галузі охорони здоров'я, зайнятості, освіти, охорони сім'ї, здійснення права на житло тощо. Сьогодні існують різні підходи до класифікації та систематизації даних принципів.

Наприклад, проаналізувавши закріплені у чинному законодавстві принципи, можна визначити таку конфігурацію основних принципів державної політики у соціальній сфері [15]:

1. Захист соціально незахищених (незаможних) суб'єктів.

У першому принципі зазначені ті категорії населення, які не в змозі самотійно за рахунок вільного використання своїх здібностей та майна забезпечувати собі гідний рівень життя. До цієї категорії можна віднести таких суб'єктів соціальних правовідносин як: діти, молоді матері, люди з інвалідністю, люди похилого віку, молодь, сироти, тимчасово безробітні та ін.

2. Надання фінансової підтримки регіонам (областям) для забезпечення встановленого мінімально допустимого рівня життя.

Другий принцип закріплює делегування фінансових ресурсів задля забезпечення населенню відповідного регіону (області) соціальних благ. Ці ресурси використовуються адресатами відповідно до їх цільового призначення та соціально-економічних можливостей, що робить необхідним розробку політики у соціальній сфері на місцевому рівні. Органи публічної влади та громадські структури регіонів (областей) визначають шляхи реалізації цієї політики у вигляді створення бази стабільних надходжень від сплати податків, висування перспективних та привабливих для місцевого населення ідей.

3. Профілактика негативних наслідків у соціальній сфері.

Сфера впливу третього принципу поширюється, передусім, на підтримку економічно активного населення, у порівнянні з непрацездатним, оскільки збільшення чисельності останнього тягне за собою негативні наслідки у даній сфері – зниження рівня життя всіх громадян країни. Він означає, що в якості профілактики

негативних наслідків держава повинна створювати нові робочі місця, розвивати високотехнологічні виробництва в економіці, освоювати перспективні напрями у промисловості, інформаційних технологіях тощо. Тим самим швидше реагувати на зміни світового ринку праці, і як результат – інноваційний розвиток країни. Профілактика негативних наслідків покликана сприяти раціональному та прогресивному розвитку правової системи.

4. Позитивна відповідальність органів державної влади та посадових осіб.

Четвертий принцип – відповідальність органів державної влади та посадових осіб, яка має бути позитивною, а не негативною. З погляду З. Чаннова, позитивна відповідальність є різновидом соціальної відповідальності, але не юридичної. Людина розуміє, що вона повинна робити саме так, оскільки така поведінка відповідатиме її людській сутності, інтересам держави, інших людей. При цьому в людини виникає відповідальність вже тоді, коли вона приступає до виконання своїх обов'язків, а не коли вона їх не виконує або починає діяти всупереч їм. Це не що інше, як міра вимогливості людини до себе. Якщо конкретні чиновники на місцях будуть чітко виконувати свої посадові обов'язки, вимогливо ставлячись передусім до себе, то суб'єкти державної політики у соціальній сфері отримають своєчасну допомогу – матеріальну, консультаційну, організаційну та ін.

5. Підтримка та захист молоді.

П'ятим принципом соціальної політики є підтримка та захист молоді. Оскільки реалізація соціальної політики безпосередньо залежить від фінансування бюджету і неможливо підтримувати всі категорії населення, то як пріоритет виділяється молодь. Практика останніх десятиліть переконливо доводить, що у світі, який швидко змінюється, всі переваги будуть у тих держав, які зможуть ефективно розвивати і продуктивно використовувати інноваційний потенціал розвитку, основним носієм якого є молодь [15].

Комплексне бачення інтерпретації принципів державної політики у соціальній сфері наведено у таблиці 1.

Отже, державна політика у соціальній сфері буде успішною, якщо вона базуватиметься на великій кількості різних але

взаємопов'язаних між собою принципів, до яких можна віднести ще й таку їх варіативність: адресність соціальної допомоги; врахування регіональної специфіки; соціальне партнерство; реагування влади на поточні потреби населення; соціальні гарантії; соціальна справедливість; соціальна відповідальність тощо. Державна політика у соціальній сфері повинна формуватися на принципах, що дозволяють: по-перше, забезпечити зростання доходів громадян відповідно до їх трудового внеску; по-друге, запобігти соціальному утриманству через підвищення економічної та соціальної відповідальності всіх членів суспільства; по-третє, створити механізм соціального захисту громадян, що ефективно функціонує у сучасних реаліях [13].

Таблиця 1

Комплексне бачення принципів державної політики у соціальній сфері

ТРИБЛОКОВЕ ЗОБРАЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ		
І БЛОК Загальносистемні принципи		
Принцип гуманізму. Досвід розвитку соціально-орієнтованих держав свідчить про те, що сучасна демократична правова держава може існувати лише за умови дотримання принципу гуманізму.	Принцип демократизму. Демократичне управління дає можливість активізувати різноманітні громадські структури, що охоплюють значну частину членів суспільства, зіставити їх інтереси, знайти можливі загальні підходи до вирішення проблем. .	Принцип системності передбачає розгляд регіонів як відносно самостійної підсистеми, і водночас як частини національної економіки. Формування та реалізація соціальних пріоритетів розвитку регіонів мають бути спрямовані на розвиток соціально-економічних зв'язків між територіями для реалізації системного ефекту. .

<p>Принцип поділу влади сприяє створенню умов участі всіх соціально-суспільних груп у формуванні соціальних пріоритетів. Чим вище ступінь відкритості суспільства, і що сильніші у ньому демократичні засади, тим більшої значущості набуває принцип зворотного зв'язку між суб'єктом і об'єктом управління.</p>	<p>Принцип зворотного зв'язку тісно пов'язаний із принципом інформаційної достатності. покликане впорядковувати інформацію шляхом її агрегування відповідно до рівня її отримувача. В іншому випадку в умовах зростання інтенсивності комунікаційних процесів та обсягів інформаційних потоків верхній управлінський рі-вень виявиться перевантаженим надмірною інформацією. .</p>	<p>Принцип цілеспрямованості реалізується безпосередньо на стадії формування стратегічних пріоритетів соціального розвитку, ядро яких, як правило, складають комплекс стратегічних цілей та напрямів соціального розвитку регіону. .</p>
<p>II БЛОК Принципи формування регіональних пріоритетів соціального розвитку</p>		
<p>Другий блок принципів формування пріоритетів соціального розвитку являє собою базові принципи державного регулювання регіонального розвитку, що складаються:</p>		
<p>- з державної та територіальної цілісності;</p>		
<p>- з рівноправності регіонів між собою та відносінах з органами державної влади;</p>		
<p>- з єдності системи державної влади у країні;</p>		
<p>- з розмежування предметів ведення та повноважень між органами державної влади та органами публічної влади регіонів;</p>		
<p>- з рівності умов господарювання у конкурентному середовищі та вільного переміщення робочої сили, товарів та послуг на території країни;</p>		
<p>- відповідно до інтересів країни та інтересів регіонів.</p>		
<p>III БЛОК Принципи формування регіональних стратегічних пріоритетів соціального розвитку</p> <p>Третій блок принципів формування регіональних стратегічних пріоритетів соціального розвитку є принципами, покликаними забезпечити проведення ефективної соціальної політики регіону як відносно самостійної підсистеми національної економіки. Третій блок включає такі принципи:</p>		

продовження таблиці 1

<p>Принцип науковості. Наукова об'єктивність та достовірність забезпечується правильною обраною методологією, дослідженням даних, що об'єктивно відображають стартові умови та тенденції соціально-економічного розвитку території.</p>	<p>Принцип сталості. Він передбачає тривале збереження умов для відтворення потенціалу території у режимі збалансованості та соціальної орієнтації.</p>	<p>Принцип збалансованості розвитку особлива для кожної території пропорція складових її потенціалу, що забезпечує стійкість та соціальну орієнтацію розвитку території.</p>
<p>Принцип комплексності передбачає забезпечення комплексного розвитку території.</p>	<p>Принцип адаптивності означає, що формування стратегічних пріоритетів розвитку необхідно здійснювати з урахуванням можливих змін довкілля, які можуть зумовити коригування цілей, пріоритетів та механізмів їх реалізації.</p>	<p>Принцип варіантності використовується для обґрунтування пріоритетів розвитку. Необхідність варіантного опрацювання впливає з існуючої ситуації, що передбачає зміну зовнішніх та внутрішніх умов розвитку території на розглянуту перспективу.</p>
<p>Принцип ефективності для формування пріоритетів соціального розвитку території означає необхідність доказу, що сформована сукупність пріоритетів розвитку забезпечить досягнення необхідної якості життя населення з найменшими ресурсними та соціальними витратами.</p>	<p>Принцип соціальної консолідації передбачає, що процес розробки та обґрунтування соціальних пріоритетів розвитку регіону має йти паралельно із налагодженням механізму партнерства між основними соціальними групами, зацікавленими у розвитку регіону.</p>	<p>Принцип узгодження інтересів передбачає знаходження консенсусу як між зацікавленими суб'єктами управління та господарювання, так і професійними та громадськими групами населення щодо стратегічних пріоритетів соціального розвитку території та механізмів їх практичної реалізації.</p>

<p>Принцип легітимності передбачає обов'язковість розгляду та прийняття розроблених стратегічних соціальних пріоритетів розвитку території на рівні представницького (законодавчого) органу управління територією.</p>	<p>Принцип гласності означає прозорість та відкритість робіт з формування пріоритетів розвитку території, залучення до розгляду та експертизи проектів документів наукової громадськості та населення.</p>	<p>Принцип професіоналізму забезпечується спеціальною підготовкою учасників робіт із формування та обґрунтування стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку, створенням необхідної методичної та інформаційної бази, залученням до розробки фахівців із системи управління територією, спеціалізованих на вирішенні окремих територіальних соціально-економічних проблем, організацією незалежної експертизи.</p>
<p>Принцип «першого керівника» означає активну участь у ході робіт із формування та обґрунтування стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку перших осіб управління територією. Порівняльна оцінка стратегічних альтернатив соціально-економічного розвитку є прерогативою вищих керівників органів управління територією.</p>	<p>Принцип соціального та економічного мультиплікатора передбачає формування та реалізацію соціальних пріоритетів території, розвиток яких здійснюється на користь працездатного населення та забезпечує найбільшу зайнятість, сприяє зростанню сукупного доходу за порівняно короткий проміжок часу.</p>	

Джерело: складено автором на основі [1].

У контексті розгляду таких понять як «пріоритети» і «принципи» варто зазначити, що при дослідженні співвідношення понять розрізняють кілька видів їх сумісності: рівнозначні, підлеглі

і поняття, що перехрещуються. Поняттями, що перехрещуються називаються поняття, у змісті яких є спільні елементи, проте у складі кожного з них містяться такі предмети, які не є елементами іншого [6, с. 215-216.]. З наведеного вище розгляду понять видно, що у змісті принципів та пріоритетів державної політики у соціальній сфері є спільні елементи та такі елементи, які не входять до складу іншого. Таким чином, при визначенні співвіднесення таких понять, як «принципи» та «пріоритети» вітчизняної державної політики у соціальній сфері, можна побачити відношення перехрещення понять і зробити такий двокомпонентний висновок:

1. Загальна спільна мета соціальних принципів та пріоритетів – забезпечення гідного рівня життя кожної людини у нашій країні;

2. Принципи є основними, вихідними засадами, своєрідним фундаментом для державної політики у соціальній сфері, а пріоритети – її найважливіша частина (верхівка), – їх здійснення дозволить стати умовою успішного реформування сучасного українського суспільства [15].

У більшій мірі до використання принципів і формування соціальних пріоритетів долучається держава, проте в якості суб'єкта проведення соціальної політики може виступати не тільки держава, а й інші суб'єкти – наддержавні утворення (наддержавна соціальна політика), окремі адміністративні утворення (місцева, чи регіональна соціальна політика), інститути громадянського суспільства, і навіть окремі бізнес-компанії [11].

З урахуванням таких принципів як соціальне партнерство, соціальна відповідальність тощо на сучасному етапі становлення українського суспільства вбачається необхідність продовження вироблення правил вибудовування ефективних механізмів взаємодії між державою, бізнесом та суспільством, спрямованих на забезпечення врахування інтересів та координацію зусиль усіх трьох секторів економіки при виробленні та досягненні пріоритетів соціально-економічного розвитку. У даному контексті на особливу увагу заслуговує концепція корпоративної соціальної відповідальності, що розвивається в Україні протягом приблизно двадцяти останніх років, має високий потенціал залучення бізнесу

та суспільства до вирішення соціальних пріоритетів розвитку, зокрема і стратегічних. Вона і досі може розглядатися як соціальна інновація, спрямована на модернізацію як зміну системи суспільної мотивації, що націлена на створення передового та ефективного суспільства. Однак використанню концепції корпоративної соціальної відповідальності у нашій країні приділяється недостатньо уваги. В Україні немає державної політики у сфері корпоративної соціальної відповідальності, обмежений обсяг уваги приділяється використанню механізму корпоративної соціальної відповідальності у визначенні стратегічних пріоритетів, спрямованих на досягнення сталого розвитку країни та регіонів. Крім того, не у повній мірі використовуються інноваційні форми взаємодії трьох секторів економіки, немає надто чітких правил добровільної участі бізнесу у вирішенні соціально-економічних проблем на територіях його присутності, у більшості випадків у недостатній мірі затребуваний потенціал громадянської активності у вирішенні проблем у місцях проживання (зміна даної ситуації відбувається на тлі збройної агресії). У цей же час у розвинених країнах світу розробляються і широко застосовуються різні варіанти національних політик у сфері корпоративної соціальної відповідальності, запроваджуються посади на рівні міністрів із регулювання соціальної відповідальності бізнесу, що говорить про актуальність активного використання концепції і механізму корпоративної соціальної відповідальності [2].

Згідно із концепцією корпоративної соціальної відповідальності бізнес, окрім дотримання законів та виробництва якісного продукту чи надання послуги, добровільно приймає на себе додаткові зобов'язання перед громадськістю дотримуватися високих стандартів поведінки відповідно до етичних норм та інвестувати у стійкий розвиток громади у місцях його діяльності. Дана концепція містить високий потенціал для вирішення задач модернізації економічної та соціальної сфери, адже стан соціальної рівноваги, єдності, згуртованості суспільства є ефективним амортизатором та забезпечує стійкість суспільної системи.

На регіональному рівні мають місце процеси інституціалізації

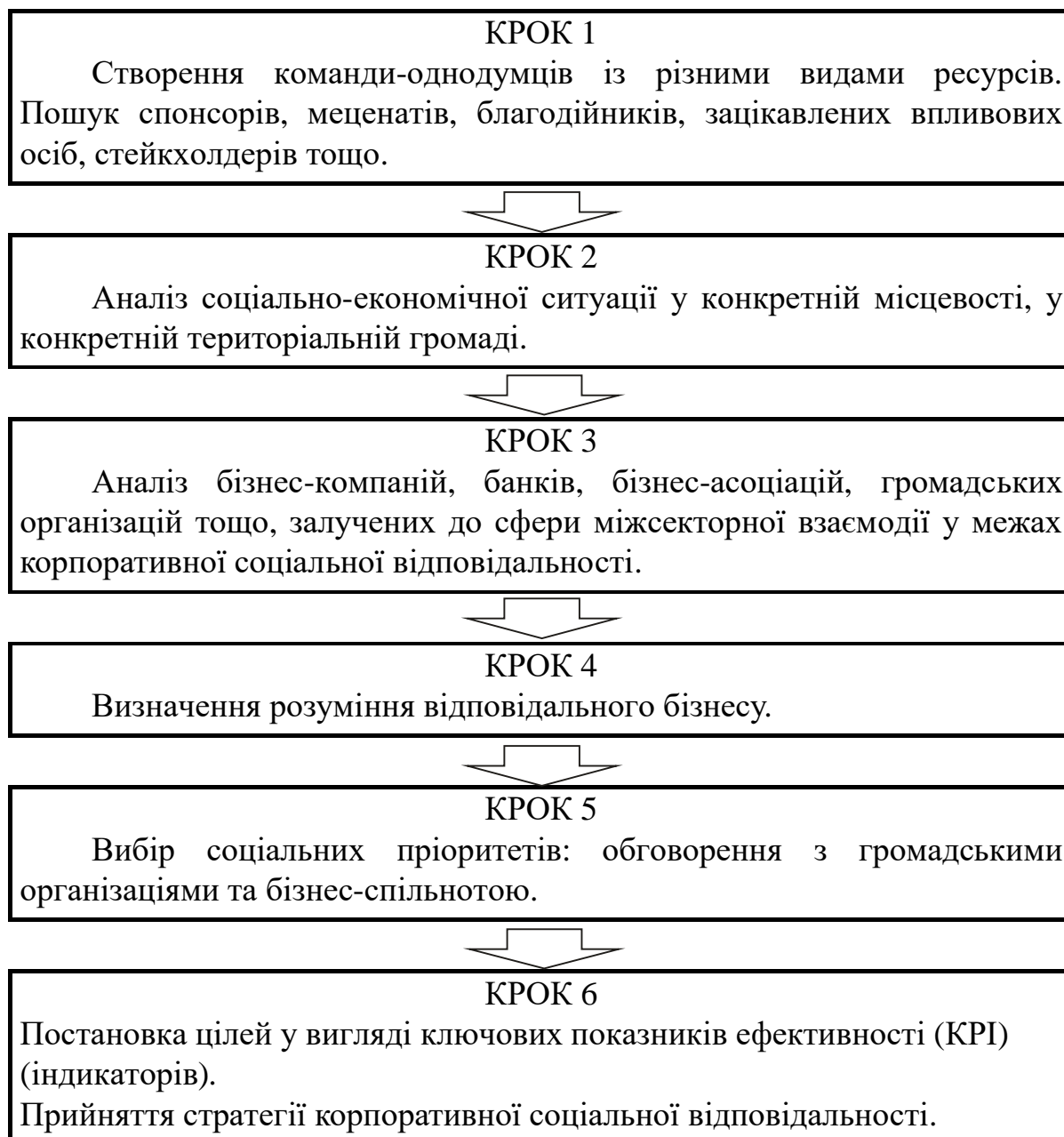
корпоративної соціальної відповідальності: формуються ради із соціального партнерства, підписуються угоди між бізнес-компаніями та органами влади, створюються фонди місцевих громад. Ради із соціального партнерства зустрічаються двох типів: ради із соціального партнерства, створювані бізнес-компаніями та у межах реалізації політики щодо місцевих громад/регіональної соціальної політики, та ради із соціального партнерства при органах публічної влади. На практиці застосовуються двосторонні та тресторонні угоди між керівниками бізнес-компаній, керівниками органів місцевої влади, об'єднанням громадськості (наприклад, підприємців). Важлива умова побудови успішної взаємодії бізнесу та влади у вирішенні соціальних проблем регіонів, територіальних громад – формування стратегічних взаємодій з урахуванням соціальних інтересів бізнесу [3].

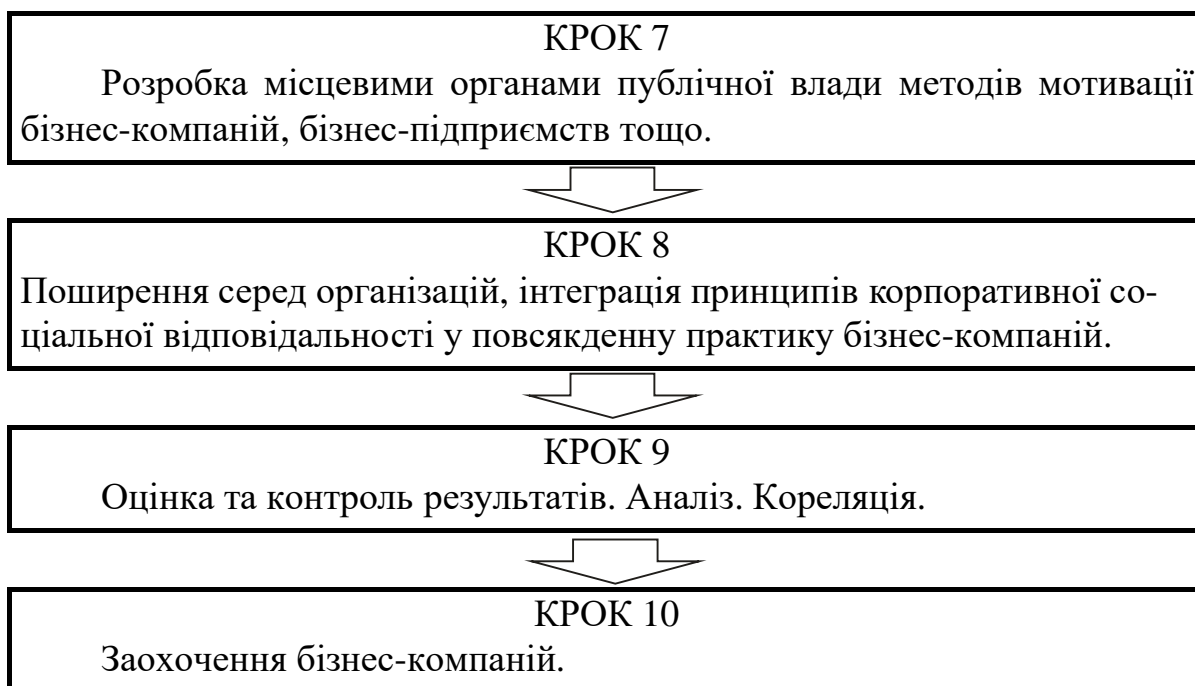
Серед низки існуючих моделей взаємодії влади та бізнесу (модель «примусу», «патронажу», «невтручання», «добровільно-примусової благодійності», «торгу», «соціального партнерства» тощо), саме остання – модель «соціального партнерства», яка побудована з урахуванням інтересів обох сторін та компромісу й передбачає спільне визначення пріоритетів соціальної політики місцевих громад у тих сферах, в яких бізнес може взяти активну участь, є на сьогодні найперспективнішою.

Проблеми реалізації бізнес-компаніями політики щодо місцевих громад багато у чому пов'язані з якістю середовища: слабе залучення основної маси населення до самоорганізаційної діяльності; сприйняття патерналізму як основної форми взаємодії держави з громадянами; відсутність у представників влади навичок міжсекторного партнерства та організації суспільного діалогу; слабка роль засобів масової інформації; недостатнє інформування пересічних громадян про діяльність некомерційних організацій, характер взаємодії бізнесу та влади тощо. У зв'язку з цим, для вдосконалення взаємодії місцевої влади з бізнес-компаніями у реалізації пріоритетів соціальної політики пропонуємо створення громадських рад із розвитку територій та активніше застосування розробленого Б. Батаєвою [3] алгоритму розробки місцевої

програми розвитку корпоративної соціальної відповідальності, що представлений нижче.

АЛГОРИТМ розробки місцевої програми розвитку корпоративної соціальної відповідальності

Громадські ради із розвитку територій, мають складатися із представників влади, бізнесу та громади: керівників або представників великого та середнього бізнесу; організацій, які представляють найбільш масштабні галузі малого підприємництва; кредитних, страхових та інвестиційних організацій; керівників органів публічної влади відповідного рівня, представників громадських організацій та наукової сфери. Саме така конфігурація дозволить створити майданчик для міжсекторного діалогу, з метою вироблення пріоритетів розвитку та організації міжсекторного партнерства. Громадські ради із розвитку територій доцільно створювати при керівниках територіальних утворень. Вони є консультативно-дорадчими органами з питань реалізації політики розвитку на певній території.

Створення громадських рад із розвитку територій покликане сприяти ефективній взаємодії бізнесу та влади на місцях, побудові так званої моделі соціального партнерства для досягнення соціальних пріоритетів розвитку. З цією метою пропонуємо: удосконалити інституційну та нормативно-правову базу розвитку соціального партнерства у межах концепції корпоративної соціальної відповідальності; закріпити міжсекторну взаємодію

у відповідних стратегіях розвитку конкретних територій; розробити місцеві програми розвитку корпоративної соціальної відповідальності; здійснити підписання угод про соціально-економічне співробітництво; розробити та використовувати моніторинг реалізації програми розвитку корпоративної соціальної відповідальності та оцінку її ефективності. Контроль може здійснюватись створеною комісією у складі громадської ради із розвитку територій.

Пропозиція відносно створення громадських рад із розвитку територій забезпечать розвиток міжсекторного діалогу, механізмів взаємодії влади, бізнесу та суспільства у межах політики бізнес-компаній щодо місцевих громад та місцевої соціальної політики. Це дозволить залучити бізнес та підвищити ефективність його участі у вирішенні соціальних проблем конкретних територій [3].

Впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності у щоденні бізнес-практики дає компанії переваги як з етичної, так і з утилітарної точки зору. З утилітарної позиції виділені такі переваги як: лояльність до бізнес-компанії співробітників та споживачів; зростання рівня довіри до бізнес-компанії та поліпшення її іміджу, що виражається у зростанні продажів товарів та послуг; збільшення капіталізації бізнес-компанії; підвищення ефективності та стійкості за рахунок зниження нефінансових ризиків тощо [2].

З метою розвитку нефінансової звітності та аудиту корпоративної відповідальності пропонуємо створення служби з аудиту корпоративної відповідальності та верифікації нефінансових звітів при громадській раді із розвитку територій, що має складатися із фахівців різного профілю. Її головне завдання має полягати у перевірці правдивості складання нефінансових звітів. Це дозволить формувати базу даних про соціальну та природоохоронну діяльність бізнес-компаній у місцевості, уніфікувати критерії верифікації даних, знизить витрати бізнес-компаній на підтвердження звітів, забезпечить контроль виконання добровільних угод між бізнес-компанією та місцевою владою тощо. Реалізація пропозиції щодо проведення аудиту корпоративної відповідальності забезпечить

прозорість та підвищить рівень довіри до бізнес-компанії з боку ключових стейкхолдерів та суспільства в цілому, а також дозволить налагодити діалог із зацікавленими сторонами бізнес-компанії.

Висновки. Отже, концепція корпоративної соціальної відповідальності заснована на інноваційній відповідальній поведінці бізнес-компаній, влади та громадян, сприяє досягненню пріоритетів (зокрема і стратегічних) соціально-економічного розвитку. Це передбачає: створення інституційного середовища, що сприяє соціально відповідальній поведінці бізнес-компаній; відповідальне керівництво з боку органів публічної влади добровільною діяльністю бізнесу у соціальній сфері; використання бізнес-компаніями інноваційних форм міжсекторної взаємодії та партнерства; підвищення рівня активності громади у вирішенні соціальних проблем на території її проживання [3].

Для успішної практичної реалізації наведених пропозицій з даного дослідження необхідно стабілізувати воєнно-політичну ситуацію у країні, забезпечити зниження рівня корупції в органах публічної влади, підвищити ефективність державного управління, а також забезпечити умови для розвитку конкурентного середовища. Відповідальність влади та громадянська активність населення є найважливішими умовами реалізації концепції та механізму корпоративної соціальної відповідальності.

Такі виклики сучасності як збройна агресія Російської Федерації проти України, наслідки епідеміологічної ситуації пов'язаної із коронавірусною інфекцією (COVID-19); динаміка розвитку глобальних соціально-економічних систем та світової економіки, поява нових чинників та умов геополітичного, економічного, науково-технічного, природно-кліматичного розвитку держав визначає появу нових пріоритетів соціально-економічного розвитку України, які необхідно фіксувати у документах стратегічного планування з метою координації зусиль органів публічної влади, бізнес-спільноти та громадськості для забезпечення національної безпеки та довгострокового сталого соціально-економічного розвитку української держави.

У контексті даного дослідження перспективними напрямками

health care, culture, providing housing, improving the demographic situation. At the current stage of national state-building, taking into account the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, in the context of the socio-economic development of modern Ukraine, the main priorities of the national state policy in the social sphere are defined as: solving economic, food and demographic problems; restoration of social infrastructure; increasing the level of material security of the population; increasing the level of satisfaction of social needs of the population; raising the level of morale, health (especially psychological, especially among children) and safety of living conditions of the population; solving social problems of internally displaced persons and forced migrants. The variation of the considered social priorities made it possible to provide a typology of priorities of socio-economic development according to the following six main features: 1) by the object of influence; 2) by subject of influence; 3) by the period of influence; 4) by distribution territory; 5) by the level of legislative support; 6) by the level of publicity. In the context of the study of the principles of state policy in the social sphere, a comprehensive vision of the interpretation of the principles of state policy in the social sphere is provided in the form of a three-block representation of the main principles of state policy in the social sphere: Block I – system-wide principles; II Block - principles of formation of regional social development priorities; III Block – Principles of formation of regional strategic priorities of social development. Within the scope of consideration of the concept of corporate social responsibility, the creation of community councils for the development of territories is proposed to improve the interaction of local authorities with business structures in the implementation of social policy priorities. This creation will ensure the development of intersectoral dialogue, mechanisms of interaction between government, business and society within the policy of business companies in relation to local communities and local social policy. This will allow to attract business and increase the effectiveness of its participation in solving social problems of specific territories. In order to develop non-financial reporting and audit of corporate responsibility, it is proposed to create a service for auditing corporate responsibility and verification of non-financial reports at the Public Council

for the Development of Territories, which should consist of specialists of various profiles. Its main task should be to verify the truthfulness of the preparation of non-financial reports.

Key words: *state policy in the social sphere, the concept of corporate social responsibility, principles of state policy in the social sphere, priorities of state policy in the social sphere, strategic social priorities.*

Received: 19.06.22

References

1. Basangova, K. (2011). Analiz principov formirovaniya prioritetov razvitiya severnykh territorij Rossii [Analysis of the principles of formation of priorities for the development of the northern territories of Russia]. *Problemy sovremennoj jekonomiki – Problems of the modern economy*, 4, 470-473 [in Russian].
2. Bataeva, B. (2010). Strategicheskie priority social'no-jekonomicheskogo razvitiya Rossii i koncepcija korporativnoj social'noj otvetstvennosti [Strategic priorities for the socio-economic development of Russia and the concept of corporate social responsibility]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. M. [in Russian].
3. Bataeva, B. (2010). Strategicheskie priority social'no-jekonomicheskogo razvitiya Rossii i koncepcija korporativnoj social'noj otvetstvennosti [Strategic priorities for the socio-economic development of Russia and the concept of corporate social responsibility]. *Doctor's thesis*. M. [in Russian].
4. Bybyk, S. & Siuta, H. (2006). *Slovnyk inshomovnykh sliv: tlumachen-nia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia [Dictionary of foreign words: interpretation, word formation and word usage]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
5. Bondar', N. (2002). Konstitucionnyj Sud Rossijskoj Federacii – garant social'nyh prav grazhdan [The Constitutional Court of the Russian Federation is the guarantor of the social rights of citizens]. *Pravo i vlast' – Law and power*, 2, 2 [in Ukrainian].
6. Vojshvillo, E. & Degtjarev, M. (2001). *Logika: Ucheb. dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij [Logic: The textbook for university students]*. M.: Publishing house VLADOS-PRESS [in Russian].
7. Dorenko, K. (2012). Social'naja politika v SShA, stranah ES i Ros-sii na sovremennom jetape: priority, principy, pravovoe regulirovanie [Social

policy in the USA, EU countries and Russia at the present stage: priorities, principles, legal regulation]. *Pravo i upravlenie – Law and administration*, 4, 71-79 [in Ukrainian].

8. Zhukov, V. (2003). Social'naja politika: sushhnost', itogi i vozmozhnosti [Social policy: essence, results and opportunities]. *Rossijskie preobrazovaniya: sociologiya, jekonomika, politika – Russian transformations: sociology, economics, politics*, 2, 408-410 [in Russian].

9. Kljuev, A. (2006). Prioritety social'noj sfery v uslovijah sovremennogo rossijskogo obshhestva [Priorities of the social sphere in the conditions of modern Russian society]. *Upravlencheskoe konsul'tirovanie – Management consulting*, 4, 169-177 [in Russian].

10. Kutafin, O. (2008). *Rossijskij konstitucionalizm [Russian constitutionalism]*. M.: Norma [in Russian].

11. Lazareva, G. (2012). Prioritety social'noj politiki Rossijskoj Federacii i ee osobennosti na regional'nom urovne [Priorities of the social policy of the Russian Federation and its features at the regional level]. *Vestnik Belgorodskogo universiteta kooperacii, jekonomiki i prava – Bulletin of the Belgorod University of Cooperation, Economics and Law*, 1, 153-161 [in Russian].

12. Matuzov, N. (2020). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of Government and Rights]*. M.: Delo [in Russian].

13. Pakulina, I. (2013). Zakonomernosti i strategicheskie prioritety razvitiya social'noj sfery [Patterns and strategic priorities for the development of the social sphere]. *Srednerusskij vestnik obshhestvennyh nauk – Central Russian Bulletin of Social Sciences*, 1, 167-173 [in Ukrainian].

14. Shevchenko, O. (2005). Prioritety social'noj politiki na jetape rynochnyh preobrazovanij [Social Policy Priorities at the Stage of Market Transformations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Krasnodar [in Russian].

15. Sheludjakova, T. (2012). Konstitucionnye principy i prioritety rossijskoj social'noj politiki: ponjatie i sootnoshenie [Constitutional principles and priorities of Russian social policy: concept and correlation]. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Pravo – Bulletin of the Voronezh State University. Series: Law*, 2 (13), 79-85 [in Russian].

16. Shtyrov, O., & Hirzhev, A. (2019). Realizatsiia mekhanizmiv derzhavnoi pidtrymky rehionalnoho rozvytku na prykladi Mykolaivskoi oblasti [Implementation of state support mechanisms for regional development on the example of the Mykolaiv region]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, (5), 645-668. Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2019.05.09> [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Плотка Любов Володимирівна: Дніпровський державний аграрно-економічний університет : вул. Сергія Єфремова 25, м. Дніпро, 49600, Україна.

Lyubov Plotka: Dnipro State Agrarian and Economic University, Serhii Efremov str.25, 49600, Dnipro, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0002-9005-9799

E-mail: plotkalubov2@gmail.com